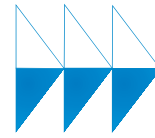

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus vuonna 2000:

Työtä kielten parissa ja kielten hyväksi

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus on pääpiirteissään edennyt vuodeksi 2000 laaditun toimintasuunnitelman ja tulossopimuksen sekä niissä asetettujen tavoitteiden mukaan. Vuosi 2000 oli näkyviltä tuloksiltaan varsin runsas. Monissa hankkeissa saavutettiin merkittäviä välitavoitteita ja eräitä hankkeita saatiin päätökseen. Uusia tutkimushankkeita käynnistettiin ja meneillään olevia jatkettiin pääosin suunnitelmien mukaan. Toiminta oli aktiivista ja näkyi niin tiedeyhteisössä kuin muuallakin yhteiskunnassa monella tavoin. Kansainvälisiä suhteita lisättiin ja vahvistettiin, ja tutkimuskeskuksen toimintaa tehtiin tunnetuksi uusissa yhteyksissä ja uusien yleisöjen edessä. Edellisenä vuonna toteutettu arviointi vaikutti vuonna 2000 tehtävään työhön niin, että monilla toiminnan lohkoilla otettiin arvioijien näkemyksiä konkreettisesti huomioon.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen vuoden 2000 toiminnalle olivat luonteenomaisia seuraavat seikat.

Uutta tutkimuspoliittista ohjelmaa laadittaessa suunnattiin katse pitemmälle tulevaisuuteen ja pohdittiin tutkimuskeskuksen toimintaa nykyhaasteiden valossa. Ohjelmaa tehtäessä kuultiin laajalti henkilöstön näkemyksiä eri yhteyksissä. Lopullinen tutkimuspoliittinen ohjelma hyväksyttiin johtokunnassa marraskuussa 2000.

Julkaisutoiminta oli vilkasta ja julkaisuja syntyi entistä useammilta tutkimusaloilta. Määrälliset julkaisutavoitteet ylitettiin. Julkaisujen kokonaismäärä oli noin 10 000 sivua. Vuoden aikana ilmestyi useita suurten hankkeiden osajulkaisuja, kuten *Suomen murteiden sanakirjan* 6. osa ja *Ordbok över Finlands svenska folk mål* -teoksen 3. osa. Useita pitkäaikaisia hankkeita, kuten *Suomen sanojen alkuperä* -teos ja *Suomen kielen näytteitä* -sarja, saatiin valmiiksi.

Uusia tutkimushankkeita suunniteltiin ja käynnistettiin. Tekstintutkimuksen ja 1800-luvun kirjakielen tutkimushankkeet käynnistyivät, ja kaupunkinimistön tutkimuksen suunnitelma hyväksyttiin.

Sanakirjatoimitusten teknistä ja sisällöllistä yhteistyötä tiivistettiin.

Kielenhuolto kehitti ja vahvisti yhteistyötään yhteiskunnan eri ryhmien kanssa. Kielenhuollon koulutuksessa painottui entistä enemmän pitkäkestoinen työ isohkojen organisaatioiden kanssa. Eri kielten uudet lautakunnat pohtivat sekä erikseen että yhteisesti kielten asemaa ja nykytilaa koskevia seikkoja ja kokoontuivat vuoden aikana 2–4 kertaa. Lisäksi järjestettiin ensimmäisen kerran lautakuntien yhteisminäari. Tutkimuskeskuksen toiminta kielipolitiikan alueella vahvistui. Tutkimuskeskus on esimerkiksi mukana kielilakikomitean työssä ja opetushallinnon työryhmissä sekä ottaa eri yhteyksissä kantaa kielten välisiin suhteisiin ja kielten käytänteisiin.

Romanikielen ja suomalaisen viittomakielen asemaa tutkimuskeskuksessa vahvistettiin hieman, kun romanikieleen saatiin suunnitellijan määräaikainen toimi (romanikielen nauhoitus ja huolto) ja viittomakielen tutkijan toimi vakinaistettiin.

Nauhoitearkiston aineiston digitalisointi eteni hyvin. Se on osoittautunut sekä kansallisesti että kansainvälisesti merkittäväksi hankkeeksi.

Tutkimuskeskuksen arkistoihin saatiin kolme merkittävää lahjoitusta, noin 200 000 sanalippua sisältävä Helsingin slangin kokoelma, luovutetun Karjalan karttanimitedosto ja Tverin Karjalasta kuvattu 60 tunnin aineisto. Vuoden aikana otettiin käyttöön sisäinen tietoverkko Apaja ja WWW-sivujen uudistamistyö saatiin vuoden loppupuolella lähes valmiiksi.

Uusi, kolmeksi vuodeksi nimitetty johtokunta aloitti työnsä huhtikuussa. Uudet yksiköt, arkistoyksikkö ja kehittämissyksikkö, aloittivat toimintansa vuoden alussa. Uuteen palkkausjärjestelmään siirtymistä ja tietoturvan parantamista koskevat työryhmät aloittivat toimintansa loppusyksystä.

Tutkimuskeskuksen avoimena oleviin virkoihin ja toimiin oli edellisten vuosien tapaan korkeatasoisia hakijoita. Tutkimuskeskus näyttää vakiinnuttaneen asemansa houkuttelevana ja mahdollisuuksia tarjoavana työpaikkana. Ulkoisen rahoituksen osuus tutkimuksessa ja kielenhuollossa lisääntyi. Rahoitusta saatiin niin Suomen Akatemiasta kuin yksityisiltä säätiöiltäkin. Avustaviin töihin palkattiin enemmän työntekijöitä kuin aikaisempina vuosina, mutta tämä oli mahdollista vain ulkopuolisen rahoituksen turvin, työllistämisvaroin sekä siviilipalvelusmiehiä ja korkeakouluharjoittelijoita palkkaamalla.

Kansainvälinen yhteistyö vilkastui, erityisesti puhutun kielen tutkimuksen, nimistötutkimuksen ja digitalisoinnin alalla. Nimistötutkimuksessa tutkimuskeskuksen työntekijöillä on entiseen tapaan runsaasti kansainvälisiä luottamustehtäviä. Pohjoismainen yhteistyö kielen- ja nimistönhuollon alalla jatkui entiseen tapaan. Osallistuttiin aktiivisesti Tartossa järjestettyyn fennougristikongressiin ja muihin kansainvälisiin ja kansallisiin konferensseihin ja symposiumeihin sekä niiden järjestämiseen. Yhteistyössä Helsingin kauppakorkeakoulun kielten ja viestinnän laitoksen kanssa järjestettiin Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen AFinLA:n syysseminarium. Kotimainen yhteistyö yliopistojen kanssa vahvistui entisestään, mikä näkyi muun muassa yhteisten hankkeiden suunnitteluna ja tutkimuskeskuksen henkilöstön aktiivisena panoksena perusopetuksessa ja jatkokoulutuksessa.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen vuosi 2000 oli monipuolinen ja tuloksekas. Kiihtävän henkilöstöä kaikesta vuoden aikana tehdystä sisältötyöstä ja paneutumisesta tutkimuskeskuksen kehittämiseen monilla toiminnan aloilla.

Pirkko Nuolijärvi
professori, johtaja

Forskningscentralen för de inhemska språken 2000: Ett arbete inom språket och för språkens bästa

Under år 2000 har Forskningscentralen för de inhemska språken i stora drag utvecklats i enlighet med verksamhetsplanen, resultatkontrakt och de målsättningar som blivit uppställda för detta år. De synliga resultaten var många under år 2000. Flera projekt uppnådde viktiga delmål och ett antal projekt slutfördes under året. Nya forskningsprojekt påbörjades och inom merparten av de pågående projekten fortsatte arbetet enligt planerna. Den aktiva verksamheten intog en synlig plats såväl inom forskningssamfundet som inom samhället i övrigt. De internationella kontakterna utökades och förstärktes, och Forskningscentralens mångsidiga verksamhet presenterades i nya sammanhang för en vidare publik. Den utvärdering som genomfördes året innan påverkade arbetet under år 2000 så att en stor del av utvärderarnas synpunkter och förslag beaktades och genomfördes inom flera verksamhetsområden.

De typiska dragen för verksamheten på Forskningscentralen under år 2000 var följande:

Då planerna för det nya forskningspolitiska programmet uppgjordes riktades blickarna in i framtiden och Forskningscentralens verksamhet dryftades med nya utmaningar i siktet. Personalens åsikter inhämtades under flera olika skeden då programmet uppgjordes. Det slutgiltiga forskningspolitiska programmet godkändes av direktionen i november 2000.

Publikationsverksamheten var livlig och det föddes publikationer inom ett flertal nya forskningsområden. Det kvantitativa mål som hade uppställts för publikationerna

överskreds. Totalt uppgick publikationerna till ungefär 10 000 sidor. Flera delpublikationer inom de stora projekten utkom under året, såsom sjätte bandet av den finska dialektordboken *Suomen murteiden sanakirja* och tredje bandet av *Ordbok över Finlands svenska folkmål*. Flera långvariga projekt färdiggjordes, såsom den etymologiska ordboken *Suomen sanojen alkuperä* och serien med finska dialektprover *Suomen kielen näytteitä*.

Nya forskningsprojekt planerades och påbörjades. Projekten kring textforskning och det finska skriftspråket under 1800-talet satte i gång sin verksamhet och planerna för ett forskningsprojekt kring stadsnamn godkändes.

Inom ordboksredaktionerna ökade samarbetet mellan den tekniska och den innehållsmässiga sidan av ordboksarbetet.

Språkvården utvecklade och byggde ut sitt samarbete med olika grupper i samhället. Inom språkvårdens utbildning koncentrerades verksamheten på ett mera långsiktigt arbete inom ett flertal större organisationer. I de olika språknämnderna diskuterades de enskilda språkens aktuella ställning både enskilt inom nämnderna och tillsammans, bl.a. arrangerades för första gången ett gemensamt seminarium för alla språknämnder inom Forskningscentralen. Språknämnderna samlades i medeltal 2–4 gånger under året. Forskningscentralen har också utökat sin verksamhet inom det språkpolitiska fältet, bl.a. genom att medverka i arbetet med den nya språklagen, genom att delta i arbetsgrupper inom skolstyrelsen samt genom att ta ställning i frågor som berör språkbruk och relationerna mellan de olika språken.

Romani och finskt teckenspråk fick en något starkare position inom Forskningscentralen då en planerare med uppgift att spela in och vårda romani anställdes på viss tid och då forskaren i teckenspråk fick fast anställning.

Digitaliseringen av bandarkivets material framskred och det visade sig att vara ett omfångsrikt projekt såväl i nationellt som internationellt hänseende.

Forskningscentralen tog emot tre omfattande donationer, en samling över finska slangord på cirka 200 000 ordsedlar, ett dokument som innehåller kartnamn från de avträdde områdena i Karelen och ett material med filminspelningar på cirka 60 timmar från Tver-karelen. Under årets lopp togs intranätet Apa-ja i bruk och arbetet med att förnya webbplatsen avancerade långt.

Den nya direktionen, som tillsattes för tre år, inledde sitt arbete i april. De nya enheterna, arkivenheten och utvecklingsenheten började sin verksamhet i början av året. Arbetsgrupperna för övergången till det nya lönesystemet och datasäkerheten inledde sitt arbete under slutet av hösten.

Ansökningarna till lediga tjänster och befattningar vid Forskningscentralen var liksom under tidigare år högklassiga. Det verkar som om Forskningscentralens ställning som en lockande arbetsplats som erbjuder nya möjligheter hade stabiliserats. Andelen extern finansiering ökade både inom forskningen och språkvården. Finansiering erhöles av såväl Finlands Akademi som privata stiftelser. För biträdande arbetsuppgifter anställdes flera personer än under tidigare år, detta möjliggjordes med hjälp av extern finansiering, sysselsättningsbidrag och genom att anställa civiltjänstgörare och högskolepraktikanter.

Det internationella samarbetet intensifierades i synnerhet inom områdena talspråksforskning, namnforskning och digitalisering. Bland namnforskarna har Forskningscentralens anställda enligt gammalt mönster innehaft internationella förtroendeuppdrag. Det nordiska samarbetet inom språkvård och namnvård fortsatte som förut. Personalen vid Forskningscentralen deltog aktivt i fennougristkongressen som ordnades i Tartu och flera andra internationella och nationella konfe-

renser och symposier. I samarbete med institutionen för språk och kommunikation vid Finska handelshögskolan i Helsingfors anordnade Forskningscentralen Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA:s (Association Finlandaise de Linguistique Appliquée) höst-symposium. Samarbetet med de inhemska universiteten förstärktes ytterligare, detta kom till uttryck bl.a. vid planeringen av gemensamma projekt. Dessutom gjorde Forskningscentralens personal en aktiv insats för både grund- och forskarutbildningen vid universiteten.

År 2000 var ett mångsidigt och resultatrikt år på Forskningscentralen för de inhemska språken. Jag tackar personalen för allt innehållsligt arbetet och de stora insatserna som har gjorts under året för att utveckla Forskningscentralen.

Pirkko Nuolijärvi

Professor, direktör

Research Institute for the Languages of Finland in 2000: Work with and for Languages

The Research Institute for the Languages of Finland followed, to a large extent, the operations plan and the target agreement for the year 2000. A large number of visible results were achieved. Many projects reached significant intermediate objectives, and some were finalised. New research projects were started, and the projects that had been launched earlier were mostly carried out in accordance with the plans. The Research Institute was actively involved in various activities, which could be seen in the academic community, as well as in the entire society in various ways. International relations were reinforced and increased in number, and the activities of the Research Institute were promoted in new contexts and presented to new audience groups. The assessment process carried out the year before influenced the activities, and the evaluations by the staff were taken into account in concrete ways in many operative sectors.

The operations of the Research Institute for the Languages of Finland were characterised by the following features:

The new Research Policy Programme was drafted with an increasingly far-reaching view into the future, and the operations of the Research Institute were considered in the light of present challenges. The personnel were widely consulted in different contexts during the drafting process of the programme. The final Research Policy Programme was accepted by the Managing Group in November 2000.

The publications were numerous, representing more fields of research than before. The quantitative objectives set for publishing were exceeded, with a total of 10,000 pages.

Several partial publications belonging to large-scale research projects, such as the sixth volume of *The Dictionary of Finnish Dialects* and volume three of the dictionary *Ordbok över Finlands svenska folkmål* ('Dictionary of the Swedish Vernacular in Finland'), were issued in 2000. Many long-term projects, such as *Suomen sanojen alkuperä* ('Origins of Finnish words') and the series *Suomen kielen näytteitä* ('Samples of the Finnish Language') were finalised.

New research projects were planned and introduced. The projects of textual studies and the 19th century literary language were started and the plan for the project on urban nomenclature was accepted.

The technical and contentual co-operation between the editorial boards of the dictionaries was enhanced.

The Language Planning department reinforced and improved its co-operation with different groups of society. The training activities developed more and more towards long-term co-operation with relatively large organisations. The different language boards met from two to four times in 2000 to consider both individually and jointly the factors affecting the status and present situation of languages. Moreover, the first joint seminar of the boards was organised. The Research Institute reinforced its operations in the field of language politics. It was involved in the work of the Language Law Committee and working groups of the Board of Education, giving its opinions of the relationships between languages and the various linguistic practices.

The status of Romani and Finnish sign language were somewhat enhanced as the temporary post of the Planner of Romani was established (audio recording and corpus planning of Romani) and the post of the Researcher of sign language was made permanent.

The digitalisation project of the Audio Recordings Archive made great progress. It has become a project of great national and international importance.

The archives of the Research Institute received three significant donations: the collection of the Helsinki slang with 200,000 file-cards, the map name database of the ceded Karelia, and the 60-hour film material of the Tver Karelia. The Intranet Apaja was introduced in the autumn, and the reform of the Web site of the Research Institute was nearly finalised by the end of the year.

The new Board of Directors, appointed for a period of three years, began its work in April. The new units, the Development Unit and the Archive Unit, were introduced at the beginning of the year. Working groups set to plan the new salary system and data protection started their work late in the autumn.

The applicants to the open posts and positions at the Research Institute were highly qualified, like in the previous years. It seems that the Research Institute has established its position as an attractive working place offering many different opportunities. The share of external funding grew in language planning and research. Contributions were received from the Academy of Finland, as well as from private foundations. There were more workers than before in assisting posts. This was, however, only possible with external financing, employment funds and by hiring civilian servants and university student trainees.

The international co-operation was strengthened, especially in the fields of research into spoken language, onomastics and digitalisation. The place name researchers of the Research Institute had several international positions of trust. The nordic co-operation in the field of language and place name planning continued as before. The personnel of the Research Institute took actively part in the Fenno-Ugristic congress held in Tartu, as well as in other international and national

conferences and symposiums and their arrangements. The autumn symposium of AFInLa, the Finnish Association of applied linguistics, was organised in co-operation with the Department of Languages and Communication of the Helsinki School of Business and Administration. The domestic co-operation with universities was enhanced, which could be seen, e.g., as the planning of joint projects and as an active contribution of the personnel to the basic training and doctoral studies.

Year 2000 was many-sided and successful for the Research Institute for the Languages of Finland. I would like to thank the staff for all the content work and for their commitment to the developing of the Research Institute in its various fields of activities.

Pirkko Nuolijärvi

Professor, Director

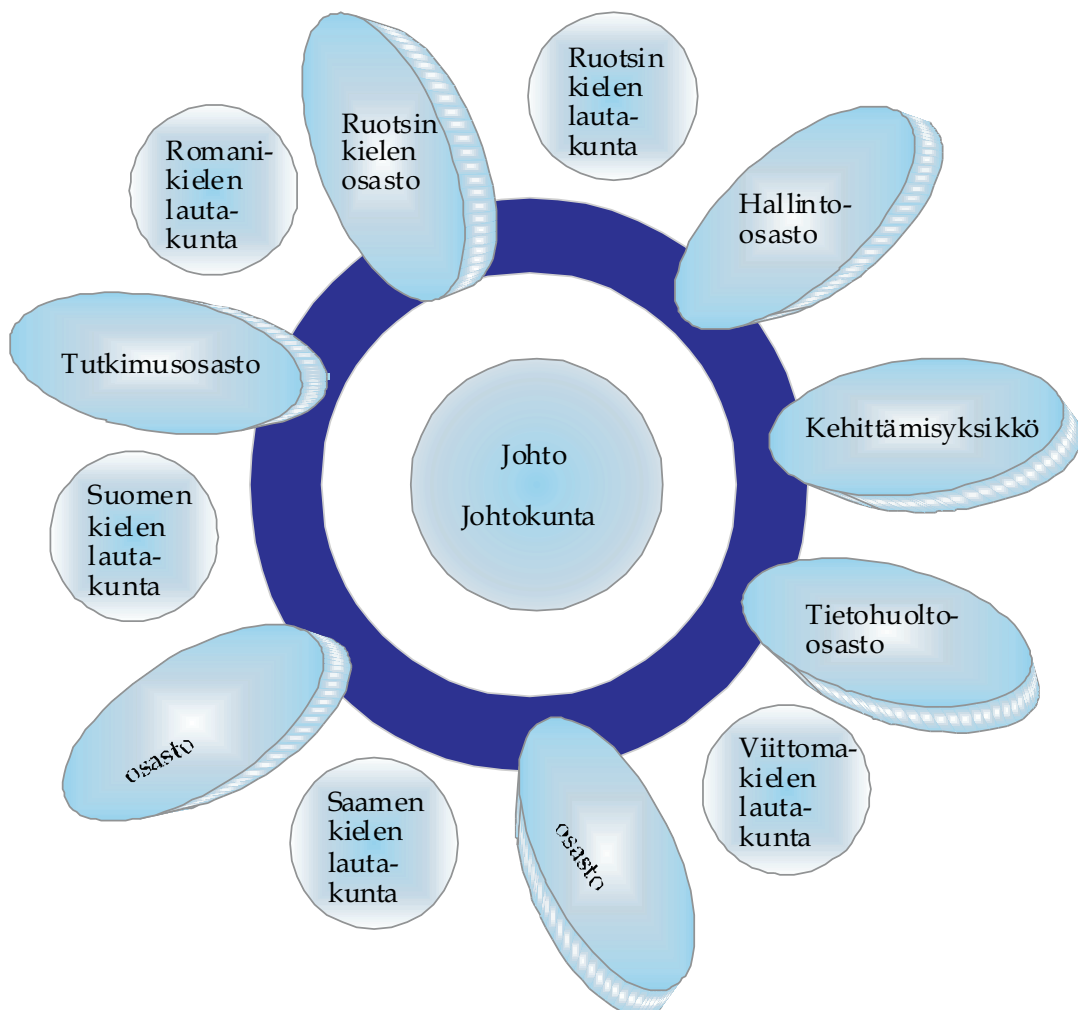
KOTIMAISTEN KIELTEN TUTKIMUSKESKUS

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus on kielentutkimus- ja asiantuntijalaitos, joka

- tutkii suomea, ruotsia, saamea, suomalaista viittomakieltä ja romanikieltä
- tutkii uralilaisia kieliä erityisesti suomen kielen alkuperän kannalta
- huoltaa suomea, ruotsia, saamea, suomalaista viittomakieltä ja romanikieltä
- hankkii ja muokkaa tutkimusaineistoja ja ylläpitää niitä julkisina arkistoina
- kartuttaa ja pitää yllä uralistiikan kirjastoa

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen organisaatio

Suomen kielen juuret:

Etymologisesta tutkimuksesta ja leksikografiasta

Kuluneen vuoden aikana saatiin päätökseen yksi Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen sanakirjahankkeista, *Suomen sanojen alkuperä*, etymologinen sanakirja. Etymologista sanakirjaa on sanottu jokaisen sivistyskielen välttämättömäksi virstanpylvääksi, joka kertoo kielen ja osin sen puhujienkin historiasta, entisaikojen kulttuurista ja kulttuurikontakteista. Samalla se valottaa kielen kehitystä nykyaikaiseksi, modernia yhteiskuntaa palvelevaksi viestintävälineeksi. Kieli ei kehity vain itsestään: vuosisatojen varrella on tarvittu ja tarvitaan edelleen myös paljon tietoista kehitystyötä. Etymologinen sanakirja kertoo tästäkin.

Etymologisella tutkimuksella ja etymologisella leksikografialla on Suomessa ja erityisesti Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa pitkät perinteet. Päättäneen vuosisadan ensimmäisiä suuria hankkeita oli jo Suomen kielen etymologisen sanakirjan (SKES) alullepano; sen aineiston kerääminen aloitettiin vuosisadan alkukymmeninä. Sanakirja valmistui pitkällisten esi- ja toimitustöiden jälkeen vuosina 1955–82. Etymologista leksikografiaa varten vuonna 1930 perustettu tutkimusarkisto Suomen Suku liitettiin vuonna 1976 Kotimaisten kielten tutkimuskeskukseen. Leksikografian perintö sanakirja-aineistoiheen on siirtynyt sinne, ja siellä se jatkuu edelleen. *Suomen sanojen alkuperä* on tutkimuskeskuksessa laadittu toisen polven etymologinen sanakirja. Sitä alettiin laatia 1980-luvun alussa saman aineiston pohjalta, joka oli ollut jo SKES:n aineistona.

Etymologisessa tutkimuksessa lähtökohtana ovat erilaiset aineistot. Ensinnäkin tarvitaan tietysti tietoa siitä, mitä kulloisestakin sanasta on jo valmiiksi kirjoitettu ja minkälaisia lähtökohtia sille on aiemmin esitetty. Tämä selviää suomen osalta luetteloista, sanakohtaisista bibliografioista, joita on etymologisten sanakirjojen laadinnan ohella kerätty ja ylläpidetty jo vuosikymmenten ajan. Nyt ne ovat osaksi jo tietokantamuodossa, joten tämän tyyppisen tiedon etsiminen alkaa hiljalleen helpottua.

Toiseksi tarvitaan varsinainen lähdekirjallisuus, ne teokset, joihin luetteloissa viitataan. Kuten tutkimus yleensäkin, myös sanojen alkuperän tutkimus nojaa olennaisesti aiemmin ilmestyneisiin tutkimuksiin. Suomen sanojen alkuperä -teoksen toimitustyössä tämä on tarkoittanut sitä, että kun jo ennen SKES:n ilmestymistä oli useimmista suomen kielen perussanoista kirjoitettu jotakin, joistakin sanoista hyvinkin paljon, on systemaattisesti läpikäytävää kirjallisuutta ollut runsaasti.

Uudempia vertailuja, sanojen äänneasun ja merkitysten ja muiden sanakohtaisten tietojen tarkistusta varten tarvitaan lopulta myös joukko erilaisia sanakirjoja niin suomen kielestä, sukielistä kuin niistäkin kielistä, joista suomeen on sanoja saatu lainaamalla. Tärkeässä asemassa ovat tietysti varsinkin muiden kielten etymologiset sanakirjat. Myös arkistolipuille kootut aineistot suomen murteiden ja vanhan kirjakielen sanastosta johdattavat monien harvinaisempien sanojen jäljille.

Etymologisilla sanakirjoilla on taipumus elävöittää sanojen alkuperän tutkimusta. Etymologinen tutkimus on lisääntynyt Suomessa 1970-luvulta alkaen suorastaan räjähdysmäisesti, ja osasyynä tähän on epäilemättä SKES:n valmistuminen. Onhan tutkimus valmiin sanakirjan pohjalta aivan toisenlaista kuin alkuperäislähteitä tarkastelemalla. Etymologinen kokoomateos on tietysti merkittävä hakuteoksena myös muille kuin varsinaisille sanastontutkijoille. Etymologia onkin tyyppillisesti sellainen sanastontutkimuksen osa-alue, joka kiinnostaa myös valistunutta yleisöä.

Kahden laajan etymologisen sanakirjan jälkeen on nyt luonnollista suunnata suomesta sen sukieliin. Tutkimuskeskuksessa onkin jo aloitettu saamen etymologisen hankkeen suunnittelu. Tämä on koko fennougristiikassa ensimmäinen askel pienempien suomalais-ugrialaisten kielten etymologisen tutkimuksen voimistamiseksi. Työ on vasta aivan alkutaipaleella.

Ulla-Maija Kulonen
professori

Suomen sanojen alkuperä -teoksen päätoimittaja

Kieli työelämässä:

Teksti työnä, virka kielenä

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa valmistui vuoden lopulla näytävä julkaisu *Teksti työnä, virka kielenä* (kirjoittajat Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa ja Ulla Tiililä). Siinä tarkastellaan monesta näkökulmasta nykyistä tekstimaailmaa, joka vyöryy ovista ja ikkunoista päällemme. Ihmisten työt muuttuvat kirjoittamiseksi, lukemiseksi, puhumiseksi, neuvotteluksi. Työ on yhä enemmän kielenkäyttöä. Tutkimuksessa selvitetiin virastojen tekstikäytäntöjä: millaisia tekstejä laaditaan, miten tekstit seikkailevat eri tekijöiden välillä, miltä paperityö tekijästä tuntuu.

Kuvaus vahvistaa aiempia käsityksiä siitä, että ihmiselämästä ei tulisi mitään ilman kielen moninaisuutta. Virastoja ja erilaisten toimintojen ympärille rakentuneita instituutioita ei olisi olemassakaan, ellei tätä työtä pystyttäisi järjestelmään ja ohjaamaan kielellä. Työtä itseään suorastaan tehdään kielellä antamalla nimiä ja esitysmuotoja asioille, saattamalla erilaisia tekstejä yhteen ja perustelemalla teksteillä toisia tekstejä, esimerkiksi taustamuistioilla ja selvityksillä päätöksiä ja toimenpide-ehdotuksia.

Vaikka kielen asema ja tärkeys on kaikille selvää silloin, kun asiaa varta vasten kysytään, ei arkinen todellisuus kuitenkaan ole yhtä mutkaton. Kirjoittamista ei aina pidetä työnä, eikä kielen valtaa ja sanonnan erilaisuutta sekä esitystapojen vaikutusta todellisuuteen tunnisteta. On kuitenkin eri asia sanoa, että ”muistio ottaa kantaa” kuin kertoa, että ”valmistelija on jotakin mieltä”. Tekstityöläisen työ näkyy paperiarkkien kulutuksena, kirjoitettujen tekstien määrinä ja kokouksissa istumisina. Kokouksissakin kommentoidaan asiakirjoja ja keskusteluista tehdään paperi jälkikäteen.

Viraston tekstien systemaattinen tutkimus on johdonmukaista jatkoa sille linjalle, jota tutkimuskeskuksen kielenhuolto aloitteli jo 1970-luvulla: kieltä tarkastellaan laajalti käyttöyhteyksissään, ja tutkimusaiheena ovat yhteiskunnallisesti merkittävät tekstit. Tällainen painotus on kielenhuollossa voimistunut kahdenkymmenen viimeksi kuluneen vuoden aikana. Kielenhuolto ja -ohjailu

on ollut yhä kiinnostuneempi julkisten instituutioiden kielestä. Tekstin kapulakielisyyden korjaaminen on laventunut ensin tekstin ymmärrettävyyden ja viestivyyden parantamiseen, sittemmin myös tekstin sävyn ja ystävällisyyden, palveluhenkisyys tarkasteluksi. Myös maailmankuvan ja arvostusten tarkastelu on olennainen osa tekstien analyysiä. Tekstissä kohtaavat ihanteet siitä, millainen tekstin pitää olla, miten aiheesta pitää puhua ja miten siihen tulee suhtautua. Tekstit ovat aikakautensa kuvia, ja ne myös voimistavat oman aikansa tyypillistä retoriikkaa. Nykyisellään uskomme lukuihin ja kasvuun, joten raportit ja vuosikertomukset mielellään listavat kaiken kasvun näkökulmasta: *kehitettiin, lisättiin, ei saavutettu edellisvuotista tasoa, kasvoi, heikkeni...*

Tutkimuskeskuksen tavoitteena on yhdistää soveltavia ja käytännönläheisiä näkökulmia moderniin kielentutkimukseen. Jo nyt on yhteistyökumppaneina muutama suuri virasto, jotka haluavat pontevasti parantaa asiakaspalveluaan sekä omaa toimintaansa muuttamalla tekstejään ja niiden laatimistapoja. Tällaiseen työhön tarvitaan monta näkökulmaa. On tiedettävä, millaisia tekstit ovat. Analyyseissä tekstejä ei voi eristää niistä oloista ja toimintaympyröistä, joissa kirjoittajat ja lukijat toimivat.

Kielenhuollossa tarvitaan yhä enemmän konkreettisten tilanteiden kuvausta. Kieltä ei voi katsoa pelkästään rakenteina, sanoina ja lauseina. Kieltä on katsottava myös merkityksinä, jotka saavat sisältönsä yksittäisessä päätöksessä tai tiedotteessa. Niitä ja muita tekstejä lukija lukee ymmärtääkseen, miten paperi vaikuttaa hänen elämänsä.

Pirjo Hiidenmaa
erikoistutkija
kielenhuolto-osaston johtaja

Sanakirjat

Suomen sanojen alkuperä koottu kirjaksi

Tutkimuskeskuksen sanakirjojen vuosi tuotti paljon näkyvää tulosta: painosta ilmestyi viisi kirjaa, joista kolme merkitsi samalla sanakirjahankkeen valmistumista. Muiden sanakirjojen toimitustyö jatkui intensiivisenä.

Etymologian tutkimuksessa saavutettiin merkittävä tavoite, kun *Suomen sanojen alkuperä* -teoksen kolmas ja viimeinen osa ilmestyi joulukuussa 2000; edelliset osat ilmestyivät 1992 ja 1995. Näin saatiin päätökseen kansallisesti ja kansainvälisesti huomattava pitkäaikainen hanke. Tuloksena on ajantasaisiin tutkimustuloksiin perustuva tiivis ja selkeä esitys suomen keskeisen sanavaraston alkupeleistä. Etymologian tutkimus jatkuu tutkimuskeskuksessa, mutta painopiste on siirtymässä suomesta saamelaiskieliin.

Vuoden aikana valmistuivat Suomen murteiden sanakirjan kuudes osa sekä Suomen ruotsalaismurteita kuvaavan *Ordbok över Finlands svenska folkmål* -teoksen kolmas osa. Myös suomi–romani -sanakirjan käsikirjoitus valmistui, ja kirja on painamista vaille valmis. Ruotsin kielen huoltajien Mikael Reuterin ja Charlotta af Hällströmin laatima *Finlandssvensk ordbok* valmistui huhtikuussa. Kirja on tarkoitettu kielenkäyttäjien apuneuvoksi. Se tuli ilmeiseen tarpeeseen: kirja nousi nopeasti tietokirjojen myyntitilaston kärkeen, ja sen ensimmäinen painos myytiin parissa kuukaudessa loppuun.

Suomen kieltä kuvaavista sanakirjoista edistyi *Vanhan kirjasuomen sanakirjan* kolmannen osan toimitustyö. Nykysuomea kuvaavan CD-sanakirjan toisen version toimittamista jatkettiin niin ikään.

Sähköinen sanakirja reagoi nopeasti sanaston muutokseen: toimitus kirjoitti noin 500 uutta sana-artikkelia ja muokkasi 1 000 vanhan sana-artikkelin tietoja. Lisäksi valmisteltiin sanakirjaan lisättäviä uusia elementtejä, mm. sanaluokkatietoja ja asutusnimien tietokantaa.

Suomen sukukielten sanakirjahankkeista karjalan, vogulin ja tšeremissin sanakirjojen toimitustyö jatkui. Myös suomalais-virolainen sanakirja eteni suunnitelmien mukaisesti. Sanakirja on tutkimuskeskuksen ja Eesti Keele Instituutin yhteistyöhanke.

Sanakirjantoinittajat ovat sanastontutkimuksen asiantuntijoita. Tätä osaamista on hyödynnetty mm. Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen kanssa toteutetussa sanastontutkimuksen erikoiskurssissa, jossa sanakirjantekijät luennoivat. Ammattitaitoa on ylläpidetty ja kehitetty tutkimuskeskuksen leksikografiapiirissä.

Muut julkaisut

Kirjoja, lehtiä, artikkeleita

Tutkimuskeskuksen julkaisutoiminta on ollut vilkasta. Vuoden aikana on julkaistu tieteellisiä artikkeleita, yleistajuisia tekstejä, artikkelikokoelmia ja monografioita.

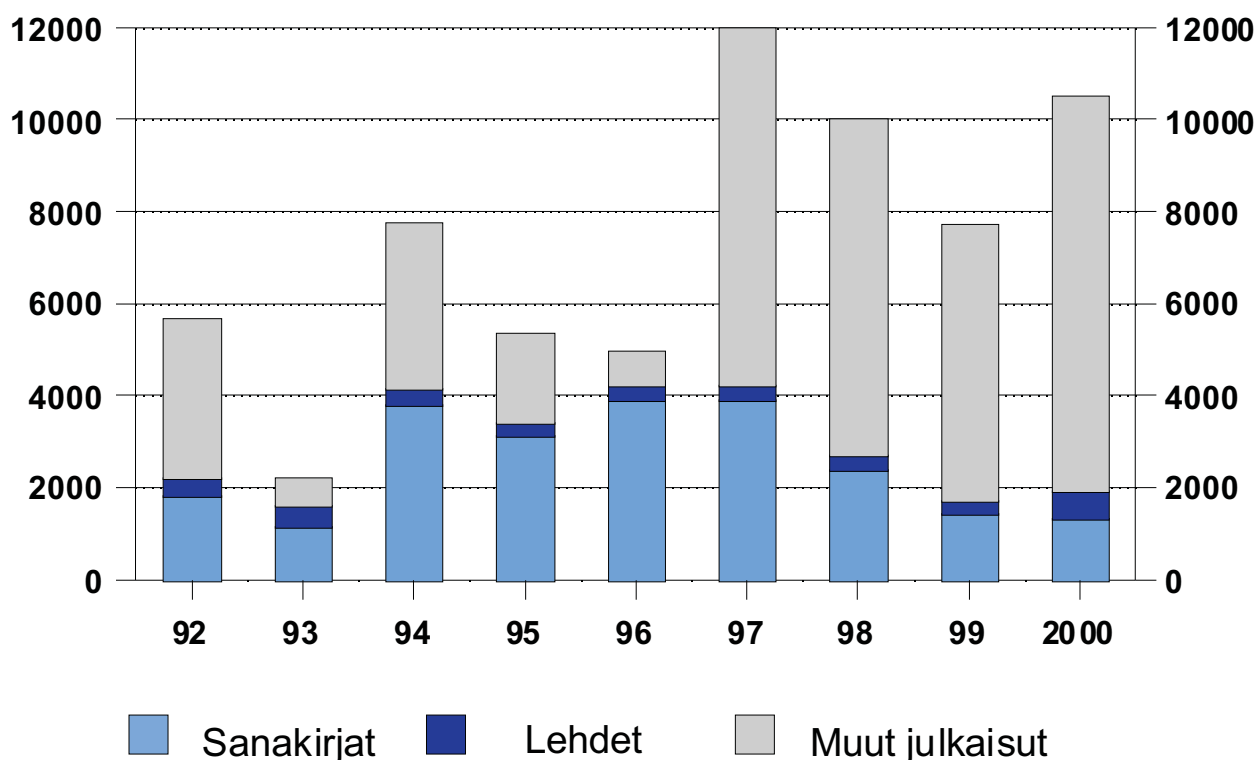
Julkaisut ovat kielenhuollolle tärkeitä tiedotuskanavia. Tutkimuskeskuksen lehdet *Kielikello* ja *Språkbruk* ovat jokaiselle kielenkäyttäjälle suunnattuja kielen ja kielenhuollon erikoislehtiä. Molemmat ovat vuoden mittaan opastaneet neljässä numerossaan kielenkäyttäjää sekä kertoneet kielitieteellisen tutkimuksen tuloksista yleistajuisesti. *Kielikellon* viimeinen numero oli lyhenteiden erikoisnumero, jossa on mm. laaja lyhenne-luettelo ja ohjeet lyhenteiden muodostukseen ja käyttöön.

Omien lehtien lisäksi tutkimuskeskuksen henkilökunnan kirjoituksia on julkaistu mm. sanomalehdissä ja eri ammattilehdissä.

Tutkijat ovat julkaisseet työnsä tuloksia artikkeleina ja muina julkaisuina. Kirjakielen syntyä ja vakiintumista koskevia kysymyksiä tarkastellaan artikkelikokoelmassa *Piipliakielestä kirjakieleksi*, jonka kirjoittajina on vanhan kielen tutkijoita tutkimuskeskuksesta ja yliopistoista. Kansallisen identiteetin aihepiiri on tällä hetkellä ajankohtainen niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa. Täysin toisenlaisen näkökulman kieleen ja sen tutkimukseen tarjoaa teos *Teksti työnä, virka kieleinä*. Kirja tarkastelee virkakieleksi nimitettyä kielimuotoa ja kielen asemaa viranomaisen työssä. Kirjoittajat etsivät vastauksia siihen, miten kieli vaikuttaa työhön ja työ kieleen. Molemmat ovat teoksia, joiden voi ennustaa kiinnostavan paitsi tiedeyhteisöä myös muita kielen ammattilaisia ja kielestä kiinnostuneita.

Suomen kielen näytteitä -sarjan viimeinen osa, *Eurajoen murretta*, ilmestyi vuoden lopussa. Sarjassa on ilmestynyt murrenäytteitä yhteensä 50 pitäjistä. Nyt valmistunut sarja havainnollistaa viime vuosisadan alun puhutun suomen kielen monimuotoisuutta.

Julkaisut sivuina 1992 - 2000

Kielen- ja nimistönhuolto

Yhteistyön ja kontaktien vuosi

Kielen- ja nimistönhuollon vuosi oli aktiivista yhteistyön ja kontaktien kehittämistä. Ajan-kohtaisessa kielikeskustelussa korostuivat kielipoliittiset kysymykset: kielen asema yhteiskunnassa ja nimistökulttuurin muutos.

Kielenhuollossa on panostettu yhteistyön ja kontaktien kehittämiseen. Keskusteluun äidinkielen asemasta ja oppimistuloksien heikentymisestä sekä nimikulttuurin muutoksesta on pyritty vastaamaan etsimällä keskustelu- ja yhteistyökumppaneita oppilaitoksista, viranomaisista, yrityksistä ja järjestöistä. On järjestetty tapaamisia ja keskustelutilaisuuksia, joissa on esitelty kielenhuollon näkemyksiä ja etsitty yhteisiä toimintamuotoja. Pohjoismaisten kielenhuoltajien väliset kontaktit olivat tiiviitä, ja myös EU-kielenhuoltajan yhteydet kääntäjiin ja viranomaisiin olivat hyvät.

Tutkimuskeskuksen nimistönhuoltajien ja Suomen Kuntaliiton yhteistyönä syntyi raportti kunnallisesta nimistösuunnittelusta. Vuonna 1999 Euroopan rakennusperintöpäivien teemana olivat paikannimet. Teemavuoden työ jatkui ja kantoi hedelmää vuonna 2000: tammikuussa ensiesitettiin YK:n paikannimiasiantuntijoiden kokouksessa tutkimuskeskuksessa tehdyn videon englanninkielinen versio *Place Names – the Memory of Places*. Teemavuonna tehty selvitys kuntien nimistösuunnittelusta julkaistiin raporttina *Kaavanimien hätäkaste – Nimistösuunnitelu kunnissa 1999*; julkaisu on tutkimuskeskuksen ja Suomen Kuntaliiton yhteisjulkaisu.

Tutkimuskeskuksen kielilautakunnat – suomen, ruotsin, saamen, romanikielen ja suomalaisen viittomakielen lautakunta – käsitelivät kokouksissaan erityyppisiä kielenkäyttöön ja laajemmin kielipolitiikkaan liitty-

viä kysymyksiä. Ne kokoontuivat myös yhteiskokoukseen, jossa ne esittelivät työtään ja sen erityispiirteitä. Koska kielet ovat puhujamäärältään ja asemaltaan hyvin erilaiset, ovat myös kielilautakuntien käsittelyyn tulevat aiheet erityyppisiä. Romanikielen ja suomalaisen viittomakielen lautakuntien käsittelyssä on ollut kielen järjestelmän kannalta keskeisiä normituskysymyksiä. Suomen ja ruotsin kielen lautakuntien työssä painottuivat kielipoliittiset kysymykset. Suomen kielen lautakunta käsittelee runsaasti etenkin nimistöky- symyksiä, mm. yritysnimikulttuurin muutosta, ja toimitti julkisuuteen kannanoton viestimissä käytettävistä yritysnimistä.

Kielenhuollon palveluiden kysyntä jatkui vilkkaana. Kielitoimiston neuvontapuhelimeen tuli vuoden aikana puheluita noin 13 800, nimistöneuvontaan 1 500, ruotsin kielen neuvontaan 3 000 ja saamen neuvontaan noin 1 000. Lisäksi kysymyksiä tuli runsaasti sähköpostitse. Neuvontapalveluissa pyritään ohjaamaan kysyjä enemmän omaehtoiseen tiedonhakuun kehittämällä erilaisia oppaita ja sähköisiä aineistoja. Positiivista onkin, että viime vuosina julkaistut sanakirjat ja oppaat sekä verkkopalvelut näyttäisivät vähentäneen jossain määrin ainakin ruotsinkielisen neuvonnan kysyntää.

Kielenhuollon maksulliset koulutus- ja tekstintarkistuspalvelut olivat edelleen merkittävä toimintamuoto, ja niiden kysyntä on vakaata. Perinteisten kurssien rinnalle ja osin niitä korvaamaan on kehitetty uutena toimintamuotona pitkäkestoisia projekteja, joita on toteutettu etenkin isohkojen organisaatioiden kanssa. Työ painottuu organisaatiossa tuotettavien tekstien ja niiden syntyprosessin analysointiin ja kommentointiin; tavoitteena on näin kehittää kokonaisuutena organisaation tekstien laatimistapoja.

EU-kielenhuollon ja virkakielenhuollon toimintamuotoja ovat olleet luennot, kurssit, viranomaisten opastaminen ja julkaisuihin kirjoittaminen. Tutkimuskeskuksen ja Pohjoismaiden kielineuvoston yhteistyönä järjestet-

tiin virkakieltenhuoltajien Klarspråk-seminaari, johon osallistui virkakielen tutkijoita ja huoltajia kaikista pohjoismaista.

EU:n kieliasioita käsiteltiin neljässä Pohjoismaiden kielineuvoston seminaarissa, joissa kartoitettiin sitä, miten pohjoismaisten kielten käy pohjoismaisessa kanssakäymisessä. EU-kielenhuoltaja jatkoi selvitystyötä EU:n säädösten vaikutuksesta suomalaisen säädöstehtäviin ja esitteli tähänastisia tuloksia kansainvälisessä symposiumissa.

Ruotsinkielisen kielenhuollon kysyntä oli suurta. Ruotsin kielen huollon erityispiirteinä olivat monet pitkäkestoiset hankkeet, joihin saatiin ulkopuolista rahoitusta. Yhteistyö tiedotusvälineiden – mm. Yleisradion ja Huf-

vudstadsbladetin – kanssa jatkui tiiviinä koko vuoden.

Lisäksi suuren panostuksen vaati ruotsinkielisten oppimateriaalien kielentarkastustyö. Uutena toimintamuotona aloitettiin kielikonsultointi kouluissa: tutkimuskeskuksen kielenhuoltaja on kiertänyt kunnissa ja kouluissa kouluttamassa, luennoimassa ja keskustelemassa kouluviranomaisten, opettajien ja oppilaiden kanssa. Kouluissa tällainen yhteistyömuoto on otettu myönteisesti vastaan, ja toimintaa jatketaan.

Kielenhuollon toimintaa					
	1996	1997	1998	1999	2000
Puhelinvastauksia	23 892	24 534	25 100	21 498	19 732
Kirjallisia vastauksia	500	1 087	2 958	1 317	1 534
Radio- ja televisio-ohjelmia	46	66	56	60	100
Koulutusta tunteina	664	892	855	420	546*
Tekstinhuoltoatunteina	857	741	358	850	465*
Tarkistettuja karttalehtiä	207	241	231	155	224

* Luvussa on mukana vain kielenhuolto-osaston maksullisen palvelun toiminta; ruotsin kielen osastossa koulutus- ja tekstinhuoltotoiminta on organisoitu toisin.

Forskningscentralens svenska verksamhet

Under år 2000 kunde vi glädja oss över att två viktiga verk kom ut: det tredje bandet av *Ordbok över Finlands svenska folkmål* och den visserligen betydligt mindre omfattande men desto mer efterfrågade *Finlandssvensk ordbok*. Den senare blev en säljframgång: bland Akademiska Bokhandelns tio i topp låg den i maj som etta bland fackböckerna (både finska och svenska), och den första upplagan såldes slut före sommaren. De vanligaste sär-finlandssvenska orden och uttrycken (drygt tvåtusen) finns nu samlade och kommenterade i en ordbok som kontinuerligt kommer att uppdateras.

Eftersom marknadsföringen av den vetenskapligt och kulturhistoriskt värdefulla dialekt-ordboken har lämnat en hel del övrigt att önska, har möjligheten att byta förläggare sonderats.

Ett helt nytt projekt, som också bidrog till ökad synlighet, var att vi med bidrag från Svenska kulturfonden kunde ställa upp med en språkkonsult som har rest runt i de svenska skolorna och diskuterat språkproblem med framför allt lärare och delvis föräldrar. Projektet har tagits mycket väl emot i skolorna och det fortsätter åtminstone första halvåret 2001. Projektet skall utmynna i en rapport som kan ligga till grund för initiativ och åtgärder för att stärka modersmålets ställning i den finlandssvenska skolan.

Den stora efterfrågan på språkvård fortsatte och vi kunde utöver radiospråkvårdaren anställa en språkvårdare på heltid och en timanställd språkgranskare med medel från uppdragstjänsten och specialprojekten. De viktigaste finansiärerna för verksamheten var Svenska folkskolans vänner (språkgranskning av läromedel) och Konstsamfundet (språkvård för Hufvudstadsbladet). Språk-

vården för Hbl utökades så att en språkvårdare hela året arbetade två dagar i veckan på redaktionen, där hon läste och kommenterade journalisternas texter, svarade på språkfrågor och deltog i diskussioner om tidningens språk.

Arbetet på den finlandssvenska textkorporus framskred i samarbete med institutionen för allmän språkvetenskap vid Helsingfors universitet. Materialet omfattar nu ca tio miljoner ord, främst tidningstext men också skönlitteratur. Likaså fortsatte arbetet inom projektet Finlandssvenskarnas efternamn planenligt.

Avdelningen medverkade i arrangemangen av Hugo Bergroth-sällskapets språkvårdsdag i maj (tema: EU-språket), det svensk-finska översättarseminariet i Göteborg i september (i samarbete med Finlands översättar- och tolkförbund) och två av Nordiska språkrådets konferenser på Hanaholmen, "Det omistliga" 1–2 september (om nordisk språkförståelse) och en klarspråkskonferens 20–22 oktober. Flera av medarbetarna deltog i Hugo Bergroth-sällskapets besök hos Svenska Akademien i april. Också i övrigt var den nordiska verksamheten livlig.

För första året sorterade translatorsexamensnämndens sekreterare under svenska avdelningen.

Listan över personalens publikationer är som vanligt lång. Den upptar, utöver de ovan nämnda ordböckerna, fyra böcker där de anställda medverkat som redaktörer och ca sjuttio artiklar, av vilka sex längre artiklar och resten huvudsakligen kortare språkvårdsartiklar, recensioner o.dyl. Personalen uppträdde också flitigt med föredrag, föreläsningar och radio- och tv-framträdanden.

Tutkimushankkeet

Kontaktit yliopistoihin tiiviitä

Vuoden aikana saatiin valmiiksi hankkeita ja aloitettiin uusia. Yhteistyöhankkeena alkaa monitieteinen 1800-luvun kirjakielen kehitystä ja vakiintumista tutkiva hanke, josta saadaan aikanaan uutta tietoa suomen kielen tietoisesta kehittämisestä aktiivisesta aikakaudesta.

Vuoden 1999 alussa perustetun puhutun kielen yksikön vuosi oli monipuolinen. Vuoden aikana valmistui useita artikkeleita ja yksi monografia. Yksikkö on ollut mukana myös järjestämässä kotimaisia ja kansainvälisiä seminaareja ja osallistunut opiskelijoiden töiden ohjaukseen. Ulkomaiset yhteydet vahvistuivat; yksikössä työskenteli kolmen kuukauden ajan vieraileva tutkija Yorkin yliopistosta, ja muitakin tutkijavierailuja oli pitkin vuotta.

Pitkäkestoisista hankkeista jatkettiin murteiden seuruuta. Sen ensimmäinen vaihe saatiin päätökseen ja siitä yksikössä laadittiin alustava loppuraportti. Asiantuntijakeskustelun tutkimuksen pilottitutkimus aloitettiin kahdella paikkakunnalla. Tutkimusaineistoa hankittiin videoimalla keskusteluita mm. Kelan toimistoissa, neuvoloissa ja muissa asiakaspalvelupisteissä. Prosodiikan tutkimukseen saatiin asianmukaiset akustisen analyysin välineet.

Viranomaisten tekstejä tutkiva hanke päättyi ja uusi, siihen nivoutuva tekstintutkimushanke aloitettiin. Päättyneen hankkeen näkyvä tulos on julkaisu *Teksti työnä, virka kielenä*. Hankkeen tutkijat ovat esitelleet työtään kotimaisissa ja kansainvälisissä seminaareissa ja kongresseissa, ja he ovat myös alustaneet ja luennoineet virkahenkilöille: niille joiden työtä ja tekstejä he ovat tutkineet.

Vanhan kirjakielen tutkimus vahvistui vuoden aikana. Huomattava määrä 1800-luvun kirjakielen aineistoja saatiin kirjoitetuksi ja tarkastetuksi. Aineistoa hyödynnetään mm. uudessa 1800-luvun kirjakielen kehitystä ja vakiintumista tutkivassa monitieteisessä yhteistyöhankkeessa, joka aloitettiin vuoden lopussa ulkopuolisen ja tutkimuskeskuksen rahoituksen voimin. Hankkeen johtaja työskentelee tutkimuskeskuksessa.

Laajan suomen kielen tieteellisen kieliopin kirjoittamista jatkettiin osittain supistuneen työryhmän voimin. Lähes kaikki kieliopin luvut on kertaalleen kirjoitettu. Työtä esiteltiin kansainvälisessä fennougristikongressissa ja Suomen yliopistojen ruotsin kielen laitosten yhteisseminaarissa. Kieliopin alalta esitelmöitiin myös Yorkin yliopistossa ja Budapestin pragmatiikan maailmankongressissa.

Nimistöntutkimuksessa vuosi oli uusien hankkeiden ja avausten aikaa. Vuoden 1999 lopussa päättyneen paikannimistön muuttamista tutkineen hankkeen yhteenvetoartikkelit ilmestyivät. Toisaalta suunniteltiin ja aloitettiin yhdessä yliopistojen kanssa toteutettava kaupunkikulttuurin nimistöä tutkiva hanke. Tutkimuskeskuksen nimistönhuoltajat ovat koonneet yhteen nimistöntutkijoita eri puolilta maata järjestämällä seminaareja ja työpajoja ja ylläpitämällä tutkijoille ja opiskelijoille tarkoitettua sähköistä keskustelu- ja tiedotuspalstaa.

Saame

Tutkimusta ja yleistä neuvontaa

Suomessa puhuttavista kolmesta saamen kielestä tutkimuskeskuksen toiminta on painotunut suurimpaan eli pohjoissaameen. Saamen kielen lautakunnassa ovat edustettuina myös inarinsaame ja koltansaame. Naapurikielet vaikuttavat toisiinsa, niin myös saamen kieliin: vuoden mittaan jatkettiin aineistonkeruuta hankkeessa, jossa tutkitaan naapurikielten vaikutusta pohjoissaamen syntaksiin. Myös vanhimman saamenkielisen asiakirjanimistön tutkimusta jatkettiin. Saamen tutkimuksessa ja huollossa korostuivat kotimaiset ja pohjoismaiset kontaktit saamelaisien asioita hoitavien ja niistä päättävien organisaatioiden kesken. Tutkimuskumppanina oli Oulun yliopisto tärkeä.

Suomalainen viittomakieli

Julkaisujen viimeistelyä

Vuoden suuri työ oli *Numeraalit ja numerailijohdokset* -julkaisun käsikirjoituksen ja videoaineiston täydentäminen ja viimeistely. Julkaisu käsittelee sellaisia kielen keskeisiä ilmauksia kuin *10 markkaa, 3. kerros*. Aineistoa käsiteltiin myös viittomakielen lautakunnan kokouksissa. Viittomakielen tutkija osallistui kansainväliseen viittomakielten tutkimukseen mm. luennoimalla ja toimittamalla suomalaista viittomakieltä koskevaa tietoa australialaisessa La Troben yliopistossa meneillään olevaan viittomakielten rakennetta tutkivaan hankkeeseen.

Romanikieli

Romanikielen nauhoitukset aloitettiin

Tutkimuskeskukseen palkattiin alkuvuodesta romanikielen suunnittelija. Hän sai alkuun romanikielen nauhoitukset, joilla tallennetaan lähinnä vanhojen romanien kielimuotoa. Osa nauhoituksista on jo myös litteroitu. Näin saadaan koottua romanikielen tutkimukselle ja romaniyhteisölle tärkeää aineistoa.

Loppuvuodesta saatiin päätökseen pitkä sanakirjahanke, kun Viljo Koiviston laatima suomi–romani-sanakirja valmistui.

Aineisto- ja kirjastopalvelut

Helsingin slangin sanakokoelma tutkimuskeskukseen

Tutkimuskeskuksen arkistot ja sähköiset aineistot karttuivat ja tarjoavat näin tutkijoille yhä enemmän ja yhä monipuolisempaa tutkimusmateriaalia. Kirjastoa kehitetään edelleen uralistiikan keskuskirjastona, jossa on myös laajat yleisen kielitieteen kokoelmat.

Vuoden alussa aloitti toimintansa arkistoyksikkö, joka vastaa tutkimuskeskuksen kaikista manuaalisista ja sähköisistä kielitieteellisistä ja muista arkistoista ja niiden kehittämisestä. Kaikki tutkimuskeskuksen asiakirjat ja aineistot kattava arkistonmuodostussuunnitelma uudistettiin perusteellisesti sekä hankittiin arkistolain edellyttämää arkistoalan koulutusta

Tutkimuskeskuksen arkistoista ja aineistoista laadittiin näyttely Tarton kansainväliseen fennougristikongressiin. Esillä oli mm. ulkopuolisille tutkijoille tarkoitettun korpupalvelimen prototyyppi. Näyttelyyn tutustuttiin vilkkaasti ja se sai myönteistä palautetta.

Tutkimuskeskuksen sähköiset aineistot laajenivat ja monipuolistuivat ja käyttö lisääntyi. Suomen kielen tekstipankki karttui yli 20 miljoonalla sanalla, ja sovittiin Alma Media -kustantamon lehtien aineiston luovuttamisesta tekstipankkiin.

Muut aineskokoelmat karttuivat merkittäväällä tavalla, kun tutkimuskeskus sai lahjoitukseksi noin 200 000 sanalippua käsittävän Helsingin slangin kokoelman; kokoelma järjestettiin tutkijoiden käytettäväksi. Merkittävä lisä kokoelmiin olivat myös luovutetun Karjalan sähköinen karttanimitiedosto ja Tverin Karjalassa kuvattu lähes 60 tunnin aineisto.

Arkistojen toiminta 1996–1999					
	1996	1997	1998	1999	2000
Asiakaskäynnit	1 530	1 300	1 500	1 467	1 384
Kartunta arkistolippuina	32 486	44 720	15 000	33 900	217 910
Äänitteiden kartunta tunteina	105	134	185	144	150
ATK-aineistojen käyttöluvut	102	105	108	79	106
Konemuotoiset arkistot sanoina	7 500 000	14 013 310	36 500 000	53 200 000	76 000 000

*Lahjoituksena saatiin 200 000 arkistolipun slangisanakokoelma

Kirjaston toiminta 1996–2000					
	1996	1997	1998	1999	2000
Asiakaskäynnit	7 308	7 056	10 710	11 995	9 786
Kartunta niteinä	1 240	1 078	1 186	1 423	1 333
Paikallislainoja	1 760	1 827	1 709	2 001	1 716
Kaukolainoja	124	119	139	154	160
Luetteloituja nimekkeitä	4 290	5 260	3 230	4 191	5 345

Nauhoitearkiston kokoelmat karttuivat mm. romanikielen haastattelunauhoitteilla. Uuden tietotekniikan tarjoamia mahdollisuuksia on alettu hyödyntää myös nauhoitearkistossa, jossa on laadittu suunnitelma nauhoitteiden siirtämiseksi digitaaliseen muotoon. Näin saadaan ensinnäkin turvattua aineksen säilyminen ja toiseksi se saadaan helpommin ja monipuolisemmin hyödynnettävään muotoon.

Arkiston henkilökunta hankki kokemuksia sekä kotimaisista että ulkomaisista äänitteiden digitalisointihankkeista. Neljän vuoden aikana on tarkoitus digitalisoida 5 600 tunnin nauhoitemäärä; vuoden lopussa digitalisoituna oli 1 050 tuntia. Tutkimuskeskus on yhtenä osapuolena Tieteellisten ääniarkistojen digitointi ja tiedonhallinta -hankkeessa, joka sai rahoitusta opetusministeriön tietoyhteiskuntavaroista.

Tutkimuskeskuksen kirjasto tiivistä yhteistyötä lähialojen ja muiden tutkimuslaitosten kirjastojen kanssa. Seurattiin ja arvioitiin Kansallisen elektronisen kirjaston FinELibin kautta tarjolla olevaa koti- ja ulkomaista sähköistä aineistoa ja liitettiin FinELibiin näiden aineistojen saamiseksi tutkimuskeskuksen käyttöön.

Tietotekniikka

Tietotekniikan hyödyntäminen yhä laaja-alaisempaa

Tutkimuskeskuksen hankkeiden ja yksiköiden ATK-tarpeet ovat hyvin monimuotoiset. ATK-henkilöstö tekee tiivistä yhteistyötä hankkeiden kanssa, perehtyy niiden työskentelytapoihin ja aineistoihin. Tavoitteena on tietotekniikan tehokas hyväksikäyttö ja hankkeissa syntyvien aineistojen jatkohyödyntämisen helppous.

Tutkimuskeskuksessa on monipuolisia sähköisiä aineistoja, joita tarjotaan sekä henkilökunnan että ulkopuolisten tutkijoiden käyttöön. Korpusten käyttäjille on tehty hakuohjelmia ja heitä opastetaan korpusten käytössä. Ulkopuolisia tutkijoita varten osa korpuksista, mm. Suomen kielen tekstipankki ja Oulun korpus, on sijoitettu opetusministeriön tieteen tietotekniikan keskuksen CSC:n ylläpitämälle Kielipankki-palvelimelle.

Tietotekniikan kehittäminen tutkimuskeskuksen perinteisillä aloilla on yhä laaja-alaisempaa. Sanakirjojen toimitusympäristöjen kehittäminen on ollut ATK-yksikön merkittäviä tehtäviä. Tavoitteena on siirtyä vähitellen yhtenäiseen ns. rakenteiseen toimitustapaan kaikissa sanakirjoissa; tätä tekniikkaa on sovellettu Suomen kielen perussanakirjan ja Vanhan kirjasuomen sanakirjan toimituksessa jo vuodesta 1997 alkaen. Myös muiden hankkeiden aineistot pyritään saattamaan helposti hyödynnettävään rakenteiseen muotoon. Tutkimuskeskuksen ATK-henkilöstö seuraa etenkin kotimaisten kielten kieliaineistojen ja luonnollisen kielen koneellisen analyysin kehitystä ja pyrkii sovittamaan analyysimenetelmiä tutkimuskeskuksen käyttöön. Tarkoituksena on luotettavien kvantitatiivisten päätelmien tekeminen tekstikorpuksista ja näiden päätelmien käyttäminen tutkimuksen ja kielenhuollon osana.

Yhteistyö

Koti- ja ulkomaiset verkostot toimivat

Elokuussa 2000 järjestettiin Tartossa kansainvälinen fennougristikongressi, jossa tutkimuskeskus oli näkyvästi esillä. Tutkimuskeskuksen toimintaa, aineistoja ja arkistoja esiteltiin lukuisissa esitelmissä ja posterinäyttelyssä. Tutkimuskeskuksen tutkijat osallistuivat myös lukuisiin muihin ulkomaisiin ja kotimaisiin kongresseihin ja symposiumeihin.

Elokuussa järjestetty Tarton fennougristikongressi oli vuoden merkittäviä tapahtumia, joka kokosi yhteen alan tutkijoita eri puolilta maailmaa. Kongressin yhteydessä järjestettiin myös mm. uuden saamen etymologisen hankkeen suunnittelukokous, johon osallistui etymologian tutkijoita Ruotsista, Norjasta ja Suomen eri yliopistoista.

Tutkimuskeskuksen yhteydet virolaisiin kielentutkijoihin jatkuivat muutenkin tiiviinä. Suomalais-virolaisen sanakirjan toimittaminen jatkui yhteistyössä Eesti Keele Instituutin kanssa, ja Vanhan kirjasuomen sanakirjan toimitus toimi yhdessä Tarton yliopiston virovanhan kirjakielen tutkijoiden kanssa.

Yhteyksiä muiden maiden kielentutkimuslaitoksiin kehitettiin ja pidettiin yllä. Vierailu- ja luennointimatkoja tehtiin mm. Saksaan (Institut für Deutsche Sprache) ja Japaniin.

Puhutun kielen tutkimuksen yksikkö oli mukana järjestämässä useita valtakunnallisia kansainvälisiä seminaareja. Yksikön ulkomaisia yhteyksiä vahvistettiin. Yksikön työtä esiteltiin ulkomaisille tukijavieraille, Ph.D Richard Ogden Yorkin yliopistosta työskenteli yksikössä vierailevana tutkijana kolmen kuukauden ajan.

Kielen- ja nimistönhuollossa yhteydet sidosryhmiin ovat koko toiminnan kannalta keskeiset. Vuoden aikana toimittiin yhteistyössä mm. opetusalan sekä nimistösuunnitteluun osallistuvien viranomaisten kanssa järjestämällä yhteisiä suunnittelukokouksia, yleisötilaisuuksia sekä kokonaan uutena toimintamuotona kielikonsultointia ruotsinkielisissä kouluissa.

Virkakielen huollon organisoima valtionhallinnon kielenhuoltoverkosto jatkoi toimintaansa. Verkoston jäsenet kokoontuivat kerran yhteisminäariin. Pohjoismaisille virkakielten tutkijoille ja huoltajille järjestettiin Espoon Hanasaassa Nordisk klarspråkseminarium. EU-kielenhuoltaja piti tiiviisti yhteyttä viranomaisiin ja kääntäjiin.

Tekstintutkijat ylläpitivät tutkimuksensa kannalta tärkeitä yhteyksiä virastoihin ja loivat uusia kontakteja.

Kielenhuollon kontaktit pohjoismaisiin kielenhuoltoelimiin olivat entiseen tapaan tiiviit. Tutkimuskeskuksen nimistöntutkijat osallistuivat useiden kansainvälisten nimistöntutkimuksen yhteistyöelinten toimintaan.

Tutkimuskeskuksen työntekijät pitivät luentoja ja kokonaisia luentosarjoja eri yliopistoissa. Leksikografit luennoivat Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen järjestämällä sanastontutkimuksen erikoiskurssilla ja nimistöntutkijat nimistön erikoiskurssilla. Puhutun kielen tutkija osallistui yhden valtakunnallisen ja yhden pohjoismaisen tutkijakurssin järjestämiseen. Yhteishankkeena Helsingin yliopiston kanssa jatkui lisäksi laajan deskriptiivisen kieliopin teko.

Tutkimuskeskuksen tutkijoiden asiantunteudesta hyödynnettiin edellisvuosien tapaan runsaasti tiedotusvälineissä: lehtikirjoituksia sekä radio- ja tv-esiintymisiä oli paljon. Lisäksi varsinkin ruotsin kielen huoltajien yhteydet radion ja sanomalehtien toimittajiin olivat tiiviit.

Tutkimuskeskuksessa vuonna 2000 vierailleet ja työskennelleet ulkomaiset tutkijat

- Ph.D. Richard Ogden, Yorkin yliopisto
- Jakob Ladenfoged, Odensen yliopisto
- Andriela Rääbis, Tarton yliopisto
- Itämerensuomalaisen kielikartaston virolaiset toimittajat Helmi Neetar, Vilja Oja ja Tiit-Rein Viitso
- Ari Páll Kristinsson, Íslensk málstöð
- Sverigefinska språknämnden
- Paul Kiparsky, Yhdysvallat
- Tom Wikman, Svenskfinlands läromedelscenter
- Nordiska radiospråkvårdare
- Ilona Nagy, Debrecenin yliopisto

Tutkimuskeskuksen tutkijat ovat osallistuneet seuraaviin kansainvälisiin konferensseihin ja kokouksiin ja vierailleet muiden maiden tutkimuslaitoksissa

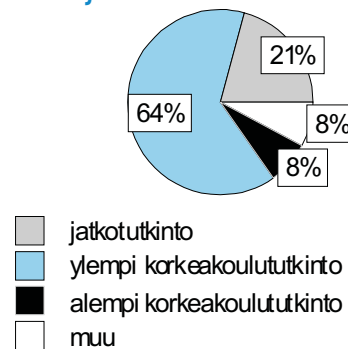
- Amsterdam (7th International Conference on Theoretical Issues in Sign Language Research)
- Barcelona (First International Conference on Language Variation in Europe)
- Berliini (Humboldt Universität)
- Budapest (Pragmatiikan konferenssi)
- Debrecen (Debrecenin yliopisto)
- Gotteborg (Suomalais-ruotsalainen kantajaseminaari ja ASLA 2000 -konferenssi)
- Koopehnamina (Pohjoismainen kielineuvosto, Pohjoismainen ministerineuvosto, konferenssi Det omistliga)
- Mannheim (Kolloquim "Form und Funktion von Sprachmischung, Institut für Deutsche Sprache ja symposiumi Europäische Hochsprachen und mehrsprachiges Europa)
- Nuuk, Gronlanti (Nordiska sprakmotet)
- Oslo (NordText -symposiumi)
- Oulu (symposiumi The Development of Legal Language)
- Singapore (Konferenssi A Future for the Past – AV-archiving in the 3rd millennium)
- Skalholt, Islanti (NORNAn symposiumi "Kristendomens inflytelse pa nordisk namngivning")
- Spa, Belgia (eurokonferenssi Linguistic Organization of Conversational Activities)
- Stuttgart (Euralex 2000 – 9th Euralex International Congress)
- Tallinna (Eesti Keele Instituutin leksikografian seminaari)
- Tartto (IX kansainvalinen fennougristikongressi)
- Tromssa (Tromssan yliopisto)
- Tukholma (Tukholman yliopisto ja Ruotsinsuomalainen kielenhuoltoseminaari)
- Tver, Venäjä (Tverin kirjastoseminaari)
- Uppsala (vuorovaikutustutkijoiden seminaari)
- Wien (seminaari Digitization of Archival Audio Materials)

Henkilöstö

Tutkimuskeskuksen vakinaisen henkilöstön maara on pysynyt kutakuinkin ennallaan. Yhteistyohankkeiden lisääntyminen on kuitenkin näkynyt siten, että tutkimuskeskuksen tiloissa työskentelevien tutkijoiden maara on kasvanut.

Henkilostosta noin 90 %:lla on korkeakoulututkinto. Jatkotutkinnon on suorittanut runsas viidennes.

Työntekijöiden koulutustausta

Henkilöstö on osallistunut aktiivisesti talon sisäiseen ja ulkoiseen koulutukseen. Tutkimuskeskuksessa on vierailut useita tutkijoita esittelemassa tyotaan. Talon sisällä on käynnistynyt leksikografiapiiri, joka on kokoonnutun kuukausittain keskustelemaan kirjallisuuden ja alustusten pohjalta alan kysymyksistä.

Tyosuojelutoiminnassa on kiinnitetty huomiota henkiseen työsuojeluun yhteistyössä työterveyshuollon kanssa. Tutkimuskeskukselle laadittiin ohje työpaikkakiusaamisen estämisestä ja aiheesta järjestettiin keskustelutilaisuus.

Henkilöstölle on järjestetty työkykyä yllapitavaa toimintaa: luentoja, erilaisia liikunta- ja rentoutusryhmia. Lisäksi on järjestetty virkistaytymisretkia ja juhlistettu yhteisesti julkaisujen ja hankkeiden valmistumista.

Vuoden aikana tutkimuskeskukselle laadittiin tutkimuspoliittinen ohjelma, jonka valmisteluun osallistui eri tavoin suuri osa henkilökunnasta. Ohjelmaa laatinut työryhmä keskusteli painotuksista ja ohjelman rakenteesta yhdessä osastojen kanssa, ja henkilökunnalle järjestettiin yhteinen keskustelutilaisuus. Tutkimuskeskuksessa on toiminut myös monia muita työryhmiä, jotka ovat suunnitelleet mm. talon sisäisiä ja ulkoisia verkkosivuja, tietoturva ja ATK:hon liittyviä kysymyksiä.

Talous

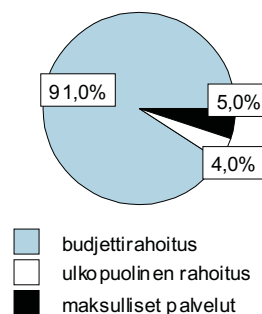
Toiminnan kokonaiskustannukset vuonna 2000 olivat 27,6 miljoonaa markkaa, mikä oli 5 prosenttia enemmän kuin edellisvuonna. Kustannuksia lisäsivät palkankorotukset sekä se, että kielioppihankkeeseen jouduttiin käyttämään omia määrärahoja. Vuonna 1999 Suomen Akatemia tuki hanketta.

Kokonaiskustannuksista 80 prosenttia oli palkka- ja henkilöstökuluja, 12 prosenttia toimitilakustannuksia, 4 prosenttia pääomakuluja ja loput muita kustannuksia.

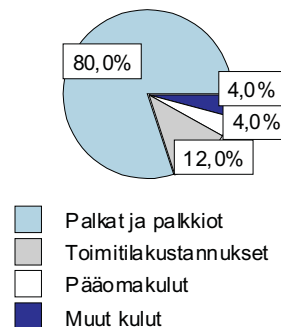
Tutkimuskeskuksella oli rahoitusta käytössään kaikkiaan 28,17 miljoonaa markkaa. Pääosa rahoituksesta, 91 prosenttia, saatiin valtion budjetista. Maksullisen toiminnan tulosten osuus oli 5 prosenttia ja ulkopuolisen rahoituksen osuus 4 prosenttia. Ulkopuolista rahoitusta toimintaan saatiin kaikkiaan 2,6 miljoonaa markkaa.

Toimintamenomäärärahaa saatiin 24,5 miljoonaa ja edellisten vuosien säästöjen kanssa määrärahaa on yhteensä 26,3 miljoonaa markkaa. Toimintamenoihin käytettiin 25,2 miljoonaa.

Varainhankinta 2000

Menorakenne

Henkilötyövuodet

Budjettirahoituksella palkatut	88 v 5 kk
Maksullinen palvelu	6 v 3 kk
Suomen Akatemian rahoitus	1 v

Maksullisen toiminnan tulot olivat 1,35 miljoonaa, mikä oli lähes yhtä paljon kuin edellisenä vuonna. Kustannusvastaavuudessa päästiin 100 prosenttiin, mikä oli tavoite. Kääntäjien tutkintolautakunnan tulot olivat 0,23 miljoonaa, ja kustannustavoite 65 prosenttia.

Johtokunta Direktion

Professori Pekka Sammallahti,
puheenjohtaja

(professori Antero Niemikorpi)

Professori Tapani Lehtinen,
varapuheenjohtaja

(professori Jyrki Kalliokoski)

Professori Kaisa Häkkinen
(professori Leena Kytömäki)

Professori Klaus Laalo
(professori Marjatta Palander)

Professori Erik Andersson
(professori Marika Tandefelt)

Dosentti Minna-Riitta Luukka
(filosofian maisteri Päivi Rainò)

Erikoistutkija Aino Piehl
(erikoistutkija Riitta Palkki)

Professori Pirkko Nuolijärvi
(toimistopäällikkö Mikael Reuter)

Johtaja Direktör

Pirkko Nuolijärvi

(sijaiset/ersättare

Maija Länsimäki ja Mikael Reuter)

Johtoryhmä Ledningsgrupp

Pirkko Nuolijärvi, puheenjohtaja

Riitta Eronen / Terhi Ainiala,

pääluottamusmies

Pirjo Hiidenmaa, kielenhuolto-osasto

Maija Länsimäki, sanakirjaosasto

Ritva Paananen / Sari Maamies,

suunnittelupäällikkö

Liisa Nuutinen, työsuojeluvaltuutettu

Mikael Reuter, ruotsin kielen osasto

Tuula Räihä, hallinto-osasto

Elisa Stenvall, tietohuolto-osasto

Ritva Liisa Pitkänen, tutkimusosasto

Helena Suni, sihteeri

Osastonjohtajat Avdelningsföreståndare

Tutkimusosasto: Ritva Liisa Pitkänen

Kielenhuolto-osasto: Pirjo Hiidenmaa

Sanakirjaosasto: Maija Länsimäki

Svenska avdelningen: Mikael Reuter

Tietohuolto-osasto: Elisa Stenvall

Hallinto-osasto: Tuula Räihä

Kehittämisyksikkö: Ritva Paananen

Kielilautakunnat språknämnder

**1.6.2000 alkaneella
kolmivuotiskaudella**

Suomen kielen lautakunta

professori Harri Mantila,

puheenjohtaja

toimittaja Arvi Lind,

varapuheenjohtaja

professori Auli Hakulinen

erikoistutkija Pirjo Hiidenmaa

lehtori Anita Julin

toimintapäällikkö Pekka Kukkonen

professori Marjatta Palander

tutkija Taru Kolehmainen,

sihteeri

Svenska språknämnden

professori Marika Tandefelt,

puheenjohtaja

professori Marianne Nordman,

varapuheenjohtaja

opetuspäällikkö Gunborg Gayer

filosofian tohtori Sven-Erik Hansén

päätöimittaja Torbjörn Kevin

filosofian tohtori Ingegerd Nyström

toimistopäällikkö Mikael Reuter

tutkija Charlotta af Hällström,

sihteeri

Saamen kielen lautakunta

suunnittelija Matti Morottaja,

puheenjohtaja

filosofian kandidaatti Kaarina Vuolab,

varapuheenjohtaja

rajavartija Ilmari Mattus

poromies Jouni Mosnikoff

opettaja Inker-Susanna Nutti

opettaja Seija Sivertsen

erikoistutkija Samuli Aikio, sihteeri

Romanikielen lautakunta

professori Fred Karlsson,

puheenjohtaja

teologian kandidaatti,

romanikielen opettaja

Henry Hedman, varapuheenjohtaja

tutkija Kimmo Granqvist

romanikielen opettaja Helena Hagert

romaniasiaan yhdyshenkilö Unto Jääpuro

romanikielen opettaja Miranda Vuolasranta

romanikielen opettaja Tuula Åkerlund

erikoistutkija Anneli Hänninen, sihteeri

Suomalaisen viittomakielen lautakunta

koulutusnäällikkö Markku Jokinen,

puheenjohtaja

tutkija Päivi Rainò, varapuheenjohtaja

laboratoriotyöntekijä Pirkko Johansson

videotuotantotyöntekijä Harry Malmelin

viittomakielen lehtori Terhi Rissanen

apuoopettaja Esa Toom

tutkija Leena Savolainen,

sihteeri